

Antonio Vulas, dipl. pravnik
Voditelj službe za nezakonite migracije
Policajska Uprava Splitsko-dalmatinska

PRESUDA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U SLUČAJU N. D. I N. T. PROTIV ŠPANJOLSKE

UDK: 341.43 (460)
341.231.14 (4)
DOI: 10.31141/zrpf.2021.58.142.1285
Pregledni rad
Primljeno: 01. 07. 2021.

Članak govori o mogućem utjecaju pravorijeka Europskog suda za ljudska prava u predmetu koji su državljaniin Malija N. D. i državljaniin Obale Bjelokosti N. T. pokrenuli pred tim sudom protiv Kraljevine Španjolske na sustav zaštite vanjskih granica Europske unije. Tužitelji su u svojoj tužbi tvrdili kako su tijela Kraljevine Španjolske u postupanju prema njima povrijedila princip zabrane kolektivnog protjerivanja, navedenog u članku 4. Protokola br. 4 (Europske) Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, te prava navedena u članku 13. iste Konvencije (pravo na djelotvoran pravni lijek). Tekst je fokusiran na pravorijek Velikog vijeća Suda u drugostupanjskom postupku, donesenog nakon javnog saslušanja stranaka i drugih zainteresiranih sudionika, koje je provedeno 26. rujna 2018. u zgradi suda u Strasbourgu, Francuska. Iako je pravorijek ograničen specifičnim okolnostima samog događaja, odnosno činjenicom da se presuda odnosi na specifični slučaj nadzora vanjske granice EU-a, tekst nastoji pojasniti utjecaj koji bi ova presuda mogla imati na sveukupni sustav nadzora europskih vanjskih granica.

Ključne riječi: *kolektivno protjerivanje, zaštita granice, odbijanje ulaska*

1. UVOD

Pitanje zabrane kolektivnog protjerivanja u međunarodnom javnom pravu, kao i većina drugih dijelova međunarodnog prava vezanog za ljudska prava, ima svoje korijene u odlučnosti međunarodne zajednice da zauvijek onemogući ponavljanje strahota koje su se dogodile tijekom Drugog svjetskog rata, ali i poraća. Užasi svjetskog rata, s neopisivim kršenjima gotovo svih ljudskih prava imali su nažalost svoj nastavak i u poratnim godinama. Protjerivanje stanovništva, repatrijacija raznih zarobljenika u zemlje gdje je prijetila opasnost za njihove živote, bez provođenja ikakvih zakonskih procedura, a pogotovo individualiziranih postupaka, bile su dio europske svakodnevnice u godinama neposredno nakon rata. Takvo postupanje, čak i od strane država koje su se nazivale demokratskima, prouzročilo je smrtno

stradavanje mnogih osoba, dok je još više osoba bilo izloženo nečovječnom i ponižavajućem postupanju i kažnjavanju.¹

Prvi međunarodnopravni dokument koji je nastojao suzbiti takvu praksu i zabraniti takvo postupanje, ne samo u vrijeme ratnih sukoba već i u mirnodopskim uvjetima, bio je upravo Protokol br. 4 (Europske) Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda. Protokol je sastavljen 1963. godine te su ga do danas ratificirale gotovo sve države Vijeća Europe.² Osnovni cilj članka 4. ovog Protokola jest sprečavanje država u protjerivanju grupa stranaca sa svog teritorija bez prethodnog razmatranja osobnih okolnosti za svakog člana grupe u individualiziranom postupku. Nadalje, države u ovom postupku moraju svakom strancu kod ovakvog postupanja omogućiti iznošenje argumenata kojima isti/a može pobijati odluku o protjerivanju.

U sudskoj praksi Europskog suda za ljudska prava ustanovljeno je tumačenje pojma „kolektivnog protjerivanja“ kroz niz predmeta vođenih pred tim sudom. Tako se navodi kako se „kolektivnim protjerivanjem“ može smatrati „svaka mjera države koja prisiljava grupu stranaca da napuste teritorij te države, osim kada se takva mjera temelji na utemeljenom i objektivnom razmatranju pojedinačnih okolnosti slučaja svakog pojedinog stranca u grupi“.³ Ovo tumačenje temelji se na nizu presuda donesenih u predmetima vođenih pred ovim sudom, odnosno

¹ O ovoj temi u Hrvatskoj se dosta govorilo o pisanjima britanskog publicista Nikolajija Tolstoya. On u svojoj knjizi *Ministar i masakri* (izdanje Century Hutchinson, 1986.) govori o sudbini oko 40.000 Kozaka, Bjelorusa, Slovenaca, Hrvata i Srba, među kojima su se nalazili i mnoge žene i djeca, interniranima u Austriji nakon njihove predaje britanskim snagama u Austriji 1945. godine. Autor navodi kako su se i britanske i američke vlasti tijekom „repatrijacijske kampanje“ vodile „ekstremnom legalističkom logikom“ vezano za svoje obveze nakon sporazuma u Jalti između tri sile pobjednice. Kako navodi autor, unatoč tome što je britansko Ministarstvo vanjskih poslova tvrdilo kako će u Sovjetski Savez biti repatriirane isključivo osobe koje su imale sovjetsko državljanstvo ili boravak u Sovjetskom Savezu na dan 1. rujna 1939., i unatoč tome što je takav stav izražen u zapovijedima Vrhovnog savezničkog zapovjedništva, britanske su snage počevši od svibnja 1945. predale sovjetskim i jugoslavenskim snagama tisuće osoba bez ikakvog preispitivanja njihovih argumenata protiv izručenja. Mnoge osobe koje su tom prilikom predane sovjetskim snagama nisu bile sovjetski državljani, ali su im se predratna prebivališta nalazila na područjima koja su nakon Drugog svjetskog rata pripala Sovjetskom Savezu. Ni u jednom slučaju nije se tražila konkretna povezanost izručenih osoba s ratnim zločinima počinjenima na području Sovjetskog Saveza ili Jugoslavije, niti su u obzir uzimane činjenice o realnim rizicima za život i integritet osoba koje su vraćene. Više na ovu temu može se vidjeti i u knjizi *The Disentanglement of Populations: Migration, Expulsion and Displacement in Postwar Europe, 1944-49*, u obradi Jessike Reinisch i Elizabeth White (Palgrave Macmillan, 2011.).

² Republika Hrvatska ratificirala je ovaj protokol 5. studenoga 1997. godine. Detaljnji Popis država koje su ratificirale Protokol br. 4 Konvencije vidi na: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/046/signatures?p_auth=ovRfeQmV

³ Vidi točku 3. dokumenta *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights, Prohibition of collective expulsions of aliens*, Europski sud za ljudska prava, nadopunjeno izdanje od 29. veljače 2020.

Europskom komisijom za ljudska prava⁴ i to: *Khlaifia i drugi protiv Italije*;⁵ *Gruzija protiv Rusije (I)*;⁶ *Andrić protiv Švedske*;⁷ *Čonka protiv Belgije*;⁸ *Sultani protiv Francuske*;⁹ *Becker protiv Danske*;¹⁰ *K. G. protiv Njemačke*;¹¹ *Alibaks i drugi protiv Nizozemske*¹² i *Tahiri protiv Švedske*.¹³ O presudama koje su najvažnije za predmet rasprave govorit ćemo nešto detaljnije dolje u tekstu.

U svim navedenim predmetima Sud je raspravljao o povredama članka 4. Protokola br. 4 Konvencije od strane pojedinih država potpisnica Konvencije u postupanju prema stranim državljanima koji su se već nalazili na područjima tih država. No, u zadnjem desetljeću stoljeća pojavila se potreba raspravljati o mogućim povredama tog članka u onim slučajevima gdje se osobe još nisu fizički nalazile na području predmetne države. Ovi predmeti direktno su povlačili pitanje postojanja odgovornosti država temeljem članka 1. Konvencije koji govori o nepostojanju odgovornosti države u slučaju kada se postupanje nije dogodilo pod njezinom jurisdikcijom.¹⁴ U zadnjem desetljeću prošlog stoljeća Europska unija se na svojim vanjskim granicama, pogotovo onim južnim i jugoistočnim, suočila s velikim povećanjem broja državljana trećih zemalja¹⁵ koji su ulazili nezakonito na njezino područje. Jedan od predmeta koji će upravo odrediti stajalište Suda vezano za tumačenje članka 1. Konvencije i koji će samim tim odigrati najveću ulogu u

⁴ U periodu od 1953. do 1998. godine Sud za ljudska prava nije stalno zasjedao. U tom je razdoblju Komisija za ljudska prava provodila važnu funkciju u pomaganju rada Suda. Članove Komisije birao je Odbor ministara Vijeća Europe na mandat od šest godina. Članovi Komisije djelovali su potpuno neovisno o Odboru ministara ili o svojim matičnim državama. Zadaća Komisije bila je odlučivanje o tome ispunjava li pojedini predmet uvjete za odlučivanje pred Sudom. Ako se radilo o predmetu koji je ispunjavao uvjete za odlučivanje pred Sudom, Komisija bi utvrdila činjenice predmeta te bi ponudila strankama u postupku načine za mirno razrješenje spora. Ako nije moglo doći do mirnog rješavanja spora, Komisija bi sačinila izvješće o utvrđenim činjenicama u predmetu i donijela mišljenje o tome je li u predmetu došlo do povrede ljudskih prava ili ne. Nakon donošenja izvješća, Sud bi pristupio rješavanju spora. Započinjanjem stalnog zasjedanja Suda od 1998. godine Komisija je izgubila svoju ulogu u odlučivanju u sudskim predmetima (vidi više na <https://www.refworld.org/publisher/COECOMMHR.html>).

⁵ *Khlaifia and Others v. Italy* [GC], br. 16483/12, 15. 12. 2016., točka 237.

⁶ *Georgia v. Russia (I)* [GC], br. 13255/07, 3. 7. 2014., točka 167.

⁷ *Andrić protiv Švedske* (Odl. Kom.), br. 45917/99, 23. 2. 1999.

⁸ *Čonka protiv Belgije*, br. 51564/99, 5. 2. 2002., točka 59.

⁹ *Sultani protiv Francuske*, br. 45223/05, 20. 9. 2007., točka 81.

¹⁰ *Becker protiv Danske* (Odl. Kom.) br. 7011/75, 3. 10. 1975.

¹¹ *K. G. protiv Njemačke* (Odl. Kom.) br. 7704/76, 11. 3. 1977.

¹² *Alibaks i drugi protiv Nizozemske* (Odl. Kom.) br. 14209/88, 16. 12. 1988.

¹³ *Tahiri protiv Švedske* (Odl. Kom.) br. 25129/94, 11. 1. 1995.

¹⁴ Članak 1. glasi: „Visoke ugovorne stranke osigurat će svakoj osobi pod svojom jurisdikcijom prava i slobode određene u odjeljku I. ove Konvencije.“

¹⁵ „Državljanima treće zemlje” smatramo osobe koje nisu građani Europske unije u smislu članka 20. stavka 1. Ugovora o funkcioniranju Europske unije niti osobe s pravom slobodnog kretanja u skladu s pravom Unije. Članak 20. stavak 1 Ugovora o funkcioniranju Europske unije navodi kako su građani Europske unije sve one osobe koje imaju državljanstvo jedne od država članica Unije. Osobe s pravom slobode kretanja, u skladu s pravom Unije, jesu: državljani trećih zemalja koji su članovi obitelji građanina Unije; državljani trećih zemalja i članovi njihovih obitelji bez obzira na njihovo državljanstvo koji, na temelju sporazumâ između Unije i njezinih država članica s jedne strane i tih trećih zemalja s druge strane, uživaju jednaka prava na slobodno kretanje kao i građani Unije. Kod ove druge kategorije radi se o državljanima Islanda, Lihtenštajna, Norveške i Švicarske te članovima njihovih obitelji.

oblikovanju prakse zaštite vanjske granice EU-a bio je predmet *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*.¹⁶

U ovom predmetu raspravljalo se o postupanju predstavnika talijanskih pomorskih vlasti (Guardia di Finanza) prema grupi migranata koji su dana 6. svibnja 2009. zatečeni na plovilu u međunarodnim morskim vodama na Sredozemlju. Plovilo se prilikom zatjecanja od strane talijanskih vlasti nalazilo između libijske i talijanske obale, u malteškom području *Search and Rescue*.¹⁷ Grupa migranata isplovila je s libijske obale u namjeri da na nezakoniti način uđe u talijanske morske vode, s ciljem iskrcavanja na obalama Italije. Nakon što je plovilo talijanskih vlasti presrelo plovilo s migrantima, isti su vraćeni do libijskih teritorijalnih voda i predani predstavnicima libijskih vlasti na temelju tada važećeg bilateralnog sporazuma između Italije i Libije. Cijeli postupak proveden je bez ikakvog individualnog razmatranja pojedinih slučajeva osoba na plovilu. Talijanska Republika, kao tužena strana u postupku, iznijela je argument kako ne postoji odgovornost Italije za povredu bilo kakvog prava iz Konvencije s obzirom na to da nije ispunjen uvjet iz članka 1. Konvencije, odnosno da se postupanje odvijalo izvan područja jurisdikcije Talijanske Republike. Sud je tom prilikom zaključio kako je djelovanje predstavnika talijanskih vlasti u međunarodnim vodama bilo djelovanje pod punom jurisdikcijom talijanske države iako sam događaj ima eksteritorijalnu karakteristiku. Budući da međunarodne vode ne mogu predstavljati područje koje nije pokriveno nikakvim pravnim sustavom, te budući da je postupanje provedeno u potpunosti od strane predstavnika talijanskih vlasti, Sud je zaključio kako su ispunjeni uvjeti iz članka 1. Konvencije te kako je slijedom toga Italija odgovorna za povredu principa zabrane kolektivnog protjerivanja.¹⁸

Upravo u ovakvim okolnostima tumačenja primjene članka 1. Konvencije princip zabrane kolektivnog protjerivanja kroz ovaj je predmet dobio i svoj „eksteritorijalni dodatak“, a neposredna veza stranca s teritorijem s kojeg potječe prestala je biti presudan faktor.

2. OKOLNOSTI SLUČAJA N. D. I N. T.

Za razliku od predmeta *Hirsi Jamaa i drugi* gdje se postupak vodio vezano za sprečavanje nezakonitog ulaska migranata preko morske granice, predmet *N. D. i N. T.* bio je prvi predmet koji se odnosio na sprečavanje nezakonitog ulaska na kopnenoj granici. Iz tog razloga važno je detaljno prikazati okolnosti slučaja koje su dovele do ovakve presude.

¹⁶ Presuda u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* (podnesak br. 27765/09) od 23. 2. 2012.

¹⁷ Vidi Međunarodnu konvenciju o traganju i spašavanju na moru iz 1979. (izmijenjena 2004.), *SAR Convention*. Temeljem te Konvencije, cjelokupni morski prostor na Zemlji podijeljen je na „područja traganja i spašavanja na moru“ (Search and Rescue Zones) u kojima pojedine obalne države imaju odgovornost provođenja mjera traganja i spašavanja u cilju osiguranja sigurnosti plovidbe i spašavanja života na moru.

¹⁸ Vidi točke 169-182 presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* (podnesak br. 27765/09) od 23. 2. 2012.

Dana 13. kolovoza 2014. godine državljaniin Malija N. D. (1986.) i državljaniin Obale Bjelokosti N. T. (1985.) nalazili su se u 'neformalnom' migrantskom kampu Mount Gurugu na teritoriju Kraljevine Maroko, u neposrednoj blizini s granicom španjolske enklave Melilla. Tog dana u 4:42 dvojica spomenutih tužitelja u grupi od oko 600 migranata krenuli su u pokušaj nezakonitog ulaska na područje Melille preko granične zone koja tu enklavu dijeli od marokanskog teritorija.¹⁹

Pokušavajući se domoći španjolskog teritorija preskakanjem trostruke granične ograde, otprilike 100 migranata uspjelo je prijeći „vanjsku ogradu“, dok se oko 75 migranata uspjelo popeti na „unutarnju ogradu“. Unatoč tome, samo nekolicina njih uspjela se spustiti s „unutarnje ograde“ na tlo dok su drugi ostali sjediti na vrhu „unutarnje ograde“. Tužitelji su ostali sjediti na vrhu „unutarnje ograde“ do popodneva, kada su uz pomoć španjolskih predstavnika vlasti sišli na španjolsku stranu ograde. Po silasku na tlo pripadnici *Guardie Civil* odveli su tužitelje do marokanskog teritorija i predali ih marokanskim vlastima. Tom prilikom, nad njima predstavnici španjolske vlasti nisu proveli nikakvu identifikaciju, niti su oni imali priliku objasniti svoje osobne okolnosti tijelima španjolske vlasti, a nije im bila osigurana ni pravna pomoć ni pomoć prevoditelja. Prvi tužitelj, državljaniin Malija N. D. naknadno je uspio nezakonito ući na područje Melille dana 2. prosinca 2014. godine, dok je drugi tužitelj, državljaniin Obale Bjelokosti u tome uspio 23. listopada 2014. godine. Nakon nezakonitog ulaska na područje Kraljevine Španjolske, prvom je tužitelju izdana odluka o povratku 26. siječnja 2015. godine te je smješten u centar za strance u Melilli. U ožujku 2015. bio je prebačen u centar za strance u Barceloni. Na odluku o povratku prvi tužitelj je podnio žalbu upravnom tijelu Kraljevine Španjolske, a dana 17. ožujka 2015. podnio je zahtjev za međunarodnom zaštitom. Zahtjev je odbijen i tada je podnio žalbu drugostupanjskom upravnom tijelu. Prvi tužitelj je naposljetku vraćen u Mali zrakoplovom 31. ožujka 2015. godine nakon što je ukinuta zabrana protjerivanja. Dan prije povratka prvi tužitelj je podnio tužbu upravnom sudu zbog odbijanja zahtjeva za međunarodnom pomoći, ali je ista tužba po tužiteljevom opunomoćeniku povučena 15. rujna 2015. godine. Za drugog tužitelja, po njegovu uspješnom nezakonitom ulasku na teritorij Španjolske, donesena je upravna odluka o povratku. Na ovu odluku ponesena je žalba koja je odbačena u upravnom postupku. Za vrijeme trajanja ovog postupka drugi tužitelj je bio smješten prvo u centru za strance u Melilli, a potom je u studenome 2014. bio prebačen u jedan od centara za strance na području Kraljevine Španjolske u Europi. Nakon proteka od 60 dana maksimalnog zadržavanja stranca u postupku udaljenja, drugi tužitelj pušten je na slobodu uz obvezu poštovanja odluke o povratku. Isti nije podnio zahtjev za međunarodnom zaštitom. Prema iskazu opunomoćenika, drugi

¹⁹ Melilla je španjolska autonomna enklava na sjevernoafričkoj obali, okružena marokanskim teritorijem. Kako bi spriječila nezakonite ulaske s marokanskog teritorija, španjolska Vlada je uzduž marokansko-španjolske kopnene granice izgradila graničnu barijeru u ukupnoj dužini od 13 kilometara. Barijera se sastoji od tri paralelne žičane ograde, i to „vanjska oграда“ visoka 6 metara, „srednja oграда“ visoka 3 metra te „unutarnja oграда“ visoka 6 metara. Uzduž tih ograda, u prostorima između ograda i s unutarnje strane barijere ophodnju obavljaju pripadnici španjolske agencije *Guardia Civil*, koja obavlja poslove nadzora državne granice na tom području.

tužitelj je u međuvremenu nezakonito boravio na području Španjolske, bez stalne adrese boravka, te je s opunomoćenikom održavao telefonski kontakt.

3. PRELIMINARNA PITANJA U POSTUPKU

Prije otpočinjanja drugostupanjskog postupka Sud je morao riješiti nekoliko preliminarnih pitanja na koja je upozorila tužena strana.

3.1. Nepostojanje interesa za daljnje vođenje postupka od strane tužitelja

U prvom slučaju Sud je morao odgovoriti na pitanje postojanja uvjeta za nastavak postupka uslijed nedostatka informacija o boravištima tužitelja. Stajalište španjolske Vlade bilo je kako ne postoji mogućnost direktnog komuniciranja između Suda i tužitelja te kako ne postoje informacije o zainteresiranosti tužitelja za nastavkom postupka.

Tom prilikom Sud je utvrdio kako se Vlada Kraljevine Španjolske nije izravno pozvala na mogućnost obustave postupka u ovakvim slučajevima temeljem članka 37. Konvencije. To nije učinila niti u podnescima u prvostupanjskom postupku niti u pisanim podnescima Velikom vijeću povodom započinjanja drugostupanjskog postupka. No, sud je smatrao da se to pitanje mora raspraviti zbog prigovora španjolske Vlade iznesenog u njihovu pisanom podnesku Velikom vijeću od 25. travnja 2018. godine, gdje se Vlada pozvala na pravni presedan iz slučaja *V. M. i drugi protiv Belgije*.²⁰ Pravni zastupnici tužitelja po ovom su pitanju izvijestili Sud kako oni održavaju telefonske i kontakte WhatsAppom s tužiteljima te kako su isti u svojim komunikacijama izrazili želju za nastavkom postupka.

Nakon razmatranja argumentacije obiju stranaka, Sud je odlučio da postoje uvjeti za daljnji nastavak postupka. Svoju odluku sud je tumačio na odredbi članka 37. stavka 1. Konvencije u kojem se navodi kako Sud može „nastaviti ispitivanje zahtjeva ako to traže interesi poštovanja ljudskih prava zajamčenih Konvencijom i

²⁰ (GC) br. 60125/11 od 17. 11. 2016., u slučaju *V. M. i drugi protiv Belgije* sud je na temelju članka 37. stavka 1. točka (a) odlučio o obustavi postupka, zaključivši kako su tužitelji izgubili interes za daljnji postupak i kako isti više nemaju namjeru inzistiranja na provedbi postupka. Zaključak je donesen na temelju činjenice kako su tužitelji prekinuli kontakt sa svojom pravnom zastupnicom te istu nisu obavijestili o svom boravištu niti o mogućnostima komunikacije između pravne zastupnice i tužitelja. Vidi također i presudu u predmetu *Sharafi i drugi protiv Italije i Grčke*, br. 1664/09, točke Odluke 124-34, listopad 2014. godine; zatim *Ibrahim Hayd protiv Nizozemske*, br. 30880/10, 29. 11. 2011. i *Kadzoev protiv Bugarske*, br. 56437/7, točka 7, 1. 10. 2013. godine.

U nekim slučajevima Sud je temeljem članka 37. stavak 1. točka (a) obustavio postupke iz razloga što pravni zastupnici nisu mogli nastaviti sa zastupanjem zbog nepostojanja uputa od strane tužitelja vezano za nastavak postupka, kao što je to bilo u predmetima *Ali protiv Švicarske*, 5. 8. 1998., točke 30-33, *Izvišće o presudama i odlukama 1998-V* te predmetu *Ramzy protiv Nizozemske*, br. 25424/05, toč. 64-66, 20. 7. 2010. godine.

Isto tako, u nekim slučajevima Sud je temeljem iste pravne osnove obustavio postupak zbog kombinacije dvaju gore navedenih razloga kao što je to bilo u predmetima *M. H. protiv Cipra*, br. 41744/10, točka 14, 14. 1. 2014. i *M. Is. protiv Cipra*, br. 41805/10, točka 20, 10. 2. 2015. godine.

odatnim protokolima“. Pri tome je jako važno naglasiti da je Sud u točki 78. svoje odluke opravdao važnost nastavljanja postupka i trenutnom migrantskom situacijom i „novim izazovima“ na vanjskim granicama Unije, čime se prvi put sama činjenica izmijenjenih i otežanih okolnosti nadzora vanjskih granica EU-a stavlja u kontekst donošenja odluke Suda u jednom postupku. Nadalje, Sud je smatrao kako nisu podastri dokazi zbog kojih bi se moglo sumnjati u izjave pravnih zastupnika tužitelja te je povodom ovog preliminarnog pitanja odlučio kako su ispunjeni uvjeti za nastavljanje postupka.

3.2. Nedostatak statusa žrtve

Drugo preliminarno pitanje o kojem se Sud morao očitovati prije započinjanja samog drugostupanjskog postupka bio je prigovor Vlade Kraljevine Španjolske kako tužitelji ne mogu dokazati da su upravo oni bili sudionici događaja od 13. kolovoza 2014. oko kojega se vodi postupak. Vlada Kraljevine Španjolske tvrdila je da tužitelji nisu ponudili nikakve uvjerljive dokaze kako su upravo oni bili sudionici samog događaja te da dostavljene snimke događaja nisu u toj mjeri jasne kako bi se nedvojbeno moglo smatrati da su upravo tužitelji osobe snimljene u pokušaju prelaska sigurnosnih ograda. Nadalje, prema tvrdnji Vlade Kraljevine Španjolske, potvrde i snimke ozljeda koje su dostavili tužitelji, a koje su po tvrdnjama tužitelja nastale prije započinjanja penjanja na ogradu, govore u prilog tvrdnje da osobe s takvim ozljedama ne bi bile u stanju uspjeti se preko dvije ograde i doći do vrha treće ograde.²¹

Tužitelji su na tvrdnje Vlade Kraljevine Španjolske odgovorili kako su sve snimke događaja osigurane od predstavnika medija i fizičkih osoba koje su sam događaj snimale. Za nedostatak kvalitetnijeg videomaterijala tužitelji su optužili španjolske vlasti koje nisu osigurale videosnimke samog događaja iako je područje zaštitne ograde pokriveno videonadzorom. S tim u vezi, tužitelji su naveli kako odgovornost za nemogućnost potpune identifikacije upravo leži na strani španjolskih vlasti, što je i temelj njihovog tužbe protiv Kraljevine Španjolske – kršenje obveze identifikacije i procjene osobnih okolnosti osoba prema kojima se postupa, sukladno članku 4. Protokola 4. Konvencije.

Nakon procjene argumentacije obiju strana, Sud je odlučio da nedostatak identifikacije čini središnju točku tužbe. Samim tim odgovornost za nepostojanje nesumnjivih dokaza o identitetu osoba povezanih s događajem od 13. kolovoza

²¹ U prvostupanjskom postupku tužitelji su dostavili snimke i potvrde o ozljedama koje su zadobili od strane marokanskih tijela vlasti prije nego su uspjeli doći do ograde koja dijeli Maroko od španjolskog teritorija. Ove snimke i potvrde dostavljene su kao dokazi vezano za tvrdnje tužitelja kako su u Maroku bili podvrgnuti mučenju i nečovječnom tretmanu od marokanskih vlasti. Ovi dokazi bili su podneseni u onom dijelu tužbe koji se odnosio na članak 3. Konvencije gdje su tužitelji tvrdili kako ih je vraćanje na područje Maroka od strane španjolskih vlasti izložilo nečovječnom i ponižavajućem ponašanju marokanskih vlasti. Spomenuti dio tužbe bio je odbačen u prvostupanjskoj presudi te se o povredi prava opisanih u članku 3. Konvencije nije raspravljalo u drugostupanjskom postupku (točka 3. i točka 109. Vijeća Suda za ljudska prava od 3. listopada 2017.).

2014. leži upravo na španjolskoj strani. Pri tome je Sud konstatirao kako Vlada Kraljevine Španjolske u prvostupanjskom postupku nije opovrgla postojanje kolektivnog protjerivanja u predmetnom događaju.

Kod donošenja odluke o ovom preliminarnom pitanju Sud je postupio na temelju sljedećih premisa:

- Tužitelji su u svojim izjavama iznijeli koherentni prikaz svog putovanja od država podrijetla do Melille;
- Tužitelji su pružili videosnimke samog događaja te u pojedinosti opisali sam događaj;
- navodi tužitelja nisu bili u kontradikciji s videosnimkama;
- Vlada Kraljevine Španjolske jedino je tvrdila kako nije moguće nesumnjivo identificirati tužitelje na osnovi dostavljenih videosnimki te ni u čemu nisu pobijali druge navode o događaju koje su iznijeli tužitelji;
- Vlada Španjolske nikad nije opovrgavala ovakvu praksu na svojoj granici s Marokom te je nakon prvostupanjske presude izmijenila svoj *Institucionalni zakon o pravima i slobodama stranaca u Španjolskoj*²² kako bi se ovakva praksa „žurnog povratka“ ozakonila.²³

Kako je već ranije zaključeno, odgovornost za nesumnjivu identifikaciju sudionika događaja ležala je na strani španjolskih vlasti, a sami propust neidentifikacije sudionika događaja čini osnovu tužbe. Nadalje, Sud je odbacio stajalište Kraljevine Španjolske kako su tužitelji svojim kasnijim nezakonitim ulaskom na područje Kraljevine Španjolske i iskorištavanjem svih mogućnosti pravne zaštite u daljnjem postupanju prema njima, izgubili status žrtve. Ovo stajalište također je odbačeno od strane Suda koji je zaključio kako sva druga daljnja postupanja ne mogu imati utjecaj na status žrtve u predmetu o kojem se odlučuje. Sud je stoga donio odluku da ne postoje razlozi zbog kojih bi se tužiteljima opovrgnuo status žrtve.

3.3. Pitanja postojanja jurisdikcije države

U prvostupanjskom postupku Vijeće nije smatralo za shodno odlučivati postoji li u ovom slučaju pitanje jurisdikcije Kraljevine Španjolske kod postupanja prema tužiteljima. Pozivajući se na odluke Suda u slučaju *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*, Sud je smatrao da su tužitelji za vrijeme postupanja tijela španjolskih vlasti bili u potpunosti pod jurisdikcijom Kraljevine Španjolske.

²² Dana 1. travnja 2015. Španjolska je donijela izmjenu Institucionalnog zakona 4/2000 od 11. siječnja 2000. koji se odnosi na prava i slobode stranaca u Španjolskoj (kratica: LOEX). Tom izmjenom u zakon su donesena posebna pravila vezana za postupanje prema migrantima prilikom njihova zaustavljanja i povratka na području Melille i Ceute (dvije autonomne španjolske enklave na sjevernoafričkoj obali, koje nisu međusobno povezane i koje su s kopnene strane u potpunosti okružene marokanskim teritorijem). Ovim zakonom predviđa se poseban oblik postupanja prema strancima koji pokušaju nezakonito prijeći „granične strukture“ kojim se dozvoljava „žurni povratak“ ovakvih osoba u Maroko.

²³ Točka 59. presude Velikog vijeća.

Unatoč tome, Vlada Kraljevine Španjolske prilikom započinjanja drugostupanjskog postupka ponovno je postavila pitanje postojanja stvarne jurisdikcije u ovom slučaju. Pri tome je španjolska strana istaknula kako je sustav ograda izgrađen oko enklave Melilla postavljen kao tehnička prepreka u cilju odvratanja od nezakonitog ulaska na područje EU-a sukladno članku 13. Zakonika o schengenskim granicama.²⁴ Španjolska nije opovrgavala činjenicu da je kompletni sustav trostruke ograde izgrađen u potpunosti na španjolskom teritoriju no isticala je kako je sustav ograda zamišljen kao „operativna granica“ čija je zadaća sprečavanje migranata da nezakonito uđu na španjolski teritorij. Prema tvrdnjama španjolske strane, tužitelji ni u jednom slučaju nisu izašli iz područja „operativne granice“ i stupili na područje na kojem bi se u potpunosti mogle primjenjivati odredbe Konvencije. Stajalištima Španjolske u ovom pitanju pridružile su se i zainteresirane stranke u postupku i to predstavnici Vlade Francuske, Vlade Italije i Vlade Belgije. U cilju podrške španjolskog stajališta u ovom je pitanju Vlada Francuske istakla kako nadzor španjolskih vlasti nad tužiteljima u zoni „operativne granice“ nije bio „ni stalan ni kontinuiran“ te da se primjena Konvencije na ovaj slučaj ne bi mogla svrstati pod termin eksteritorijalne primjene odredbi Konvencije. Talijanska vlada podržala je stajalište španjolske vlade u smislu da španjolsku Vladu obvezuju odredbe Schengenskog zakonika u cilju pojačanja mjera na vanjskim granicama Unije u cilju sprečavanja nezakonitog ulaska na područje EU-a. Isto tako, talijanska je Vlada istakla kako se odredbe o povratku stranaca donesene u Direktivi 2008/115/EZ²⁵ ne mogu primijeniti na osobe koje nisu nikad efektivno boravile na području Unije, kao što je to slučaj s tužiteljima. Belgijska Vlada istaknula je kako ovaj slučaj spada isključivo u djelokrug zaštite vanjskih granica EU-a. Sve države članice s tim u vezi dužne su zapriječiti nezakonite ulaske na područje EU-a te nisu dužne primiti osobu koja ima namjeru nezakonito prijeći granicu. S tim u vezi, osoba koja je zapriječena u nezakonitom ulasku na područje Unije ne može se smatrati osobom koja je ušla na teritorij Unije i koja je došla pod jurisdikciju države članice. Isto tako, belgijska je Vlada istakla kako se analogija slučaja *Hirsi Jamaa i drugi protiv*

²⁴ UREDBA (EU) 2016/399 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 9. ožujka 2016. o Zakoniku Unije o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0399&qid=1584098971900&from=HR>

²⁵ DIREKTIVA 2008/115/EZ EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 16. prosinca 2008. o zajedničkim standardima i postupcima država članica za vraćanje državljana trećih zemalja s nezakonitim boravkom, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32008L0115&qid=1584099750679>

Italije ili *Khlaifia i drugi protiv Italije*²⁶ ne mogu primijeniti na ovaj slučaj, jer se u dva spomenuta slučaja radilo o događajima gdje su odredbe međunarodnog prava mora imale važnu ulogu dok se isto ne može reći za predmetni slučaj.

Tužitelji su na ove prigovore španjolske Vlade odgovorili da su prema njima, od trenutka napuštanja marokanskog teritorija pa do povratka na teritorij Maroka, postupali isključivo predstavnici španjolskih vlasti te su smatrali da nema sumnje u postojanje potpune jurisdikcije Kraljevine Španjolske u ovom slučaju. U tom razmišljanju podržali su ih i predstavnici zainteresiranih stranaka kao što su nevladine udruge *Comisión Español de Ayudar al Refugiado* (CEAR), *Advice on Individual Rights in Europe* (AIRE) Centar, *International Commission of Jurists* i *Dutch Council of Refugees*. Isto tako, stajalište o postojanju pune španjolske jurisdikcije podržao je i predstavnik UNHCR-a.

Kako bi donio odluku u ovom pitanju, Sud se prvo osvrnuo na osnovne principe vezane za jurisdikcije država i vezu između jurisdikcije i odgovornosti kod povrede odredbi Konvencije. Pozivajući se na presude u predmetima *Ujedinjena komunistička partija i drugi protiv Turske*²⁷ i *Matthews protiv Ujedinjene Kraljevine*,²⁸ Sud je naglasio kako se jurisdikcija svake države proteže na sve dijelove njezina teritorija. Nadalje, Sud je naglasio kako je postojanje jurisdikcije osnova mogućnosti postojanja odgovornosti neke države u odnosu na povredu odredbi Konvencije, bilo da je povreda počinjena aktivnim djelovanjem predstavnika države ili propuštanjem djelovanja. Ova teritorijalna poveznica može biti ograničena samo u slučaju da je država objektivno spriječena provoditi svoju jurisdikciju na dijelu svog teritorija.

²⁶ *Khlaifia and Others v. Italy* [GC] – 16483/12, predmet u kojem je Sud odlučivao povodom tužbe triju tuniskih državljana koji su napustili Tunis tijekom rujna 2011. godine te se čamcima uputili prema talijanskoj obali. Talijanska obalna straža presrela je plovila te ih otpratila do otoka Lampeduse. Po dolasku na otok, podnositelji su bili upućeni u prihvatni centar. Podnositelji su tvrdili da je dio prihvatnog centra u kojem su bili smješteni bio prekapacitiran i prijavio te da su bili prisiljeni spavati i jesti na podu, uz stalni nadzor policije. Podnijeli su tužbu zbog povrede čl. 4. Protokola 4 Konvencije, navodeći da su zajedno s ostalim migrantima bili protjerani iz zemlje čime je povrijeđena zabrana kolektivnog protjerivanja stranaca (vidi: Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava, Informacije o novim presudama i odlukama Europskog suda za ljudska prava, listopad-prosinac 2016., str. 13-19), https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PREGLED%20PRAKSE/PREGLED%204_16.pdf.

²⁷ U predmetu *Ujedinjena komunistička partija i drugi protiv Turske*, Turska je pravdala zabranu rada Ujedinjene komunističke partije Turske i postupke koji su njezinim članovima branili slobodu okupljanja i udruživanja temeljem članka 11. Konvencije time što su aktivnosti predmetne stranke podrivale ustavnu strukturu Turske. Svojim nezakonitim postupanjem, po mišljenju Turske, ova se stranka isključila iz jurisdikcije turske države koja uključuje i zaštitu prava iz Konstitucije. Sud je u svojoj presudi od 30. siječnja 1998., u točki 29 zaključio kako nijedan dio društva ili teritorija države ne može biti isključen iz jurisdikcije te države u smislu članka 1. Konvencije bez obzira na postupanje određene osobe ili grupe osoba.

²⁸ U predmetu *Matthews protiv Ujedinjene Kraljevine* (GC), br. 24833/94, stanovnica Gibraltara tužila je Ujedinjenu Kraljevinu zbog povrede prava iz članka 3. Protokola br. 1 Konvencije zbog odbijanja uvrštavanja njezina imena na popis birača na izborima za Europski parlament. Vlada Ujedinjene Kraljevine tom prilikom branila se tvrdnjom kako se biračko pravo odnosi samo na građane Ujedinjene Kraljevine, a ne na stanovnike Gibraltara koji je „dominion Njezina Veličanstva. Sukladno tome, prema stajalištu Vlade, britanski Parlament ima vrhovnu zakonodavnu vlast nad tim područjem, te se jurisdikcija u smislu zaštite ovog prava temeljem Konvencije ne može primijeniti na stanovnike Gibraltara. Sud je u točki 29 presude od 18. veljače 1999. zauzeo stajalište kako su sve osobe koje se nalaze na području na kojem jurisdikciju vrši država potpisnica zaštićene pravima koje određuje Konvencija i to bez obzira na stupanj i oblik vlasti koju država potpisnica vrši na tom području.

U ovoj konstataciji sud se pozvao na presudu i u predmetu *Ilaşcu i drugi protiv Moldove i Rusije*²⁹ gdje se objašnjavaju izuzeci od protezanja jurisdikcije neke države nad svojim područjem, kao što je slučaj okupacije teritorija od strane države. Također je naglašeno kako je jurisdikcija neke države u prvom redu pravni pojam koji se veže na teritorij države te se smatra kako se ona proteže na cjelokupnom teritoriju te države.³⁰

Sagledavajući činjenice iznesene od stranaka u postupku te činjenice iznesene od drugih zainteresiranih stranaka, a polazeći od spomenutih pravnih principa, Sud je zaključio kako Kraljevina Španjolska nije podastrla dokaze o objektivnom ograničenju jurisdikcije te države na dijelovima državnog teritorija na kojem se dogodio događaj, a koji je predmet spora. Bez obzira na to što je Vlada Kraljevine Španjolske nastojala dokazati postojanje područja „operativne granice“ na tom dijelu španjolskog teritorija, Sud je smatrao kako to ne može biti objektivni kriterij za ograničenje jurisdikcije te države na tom dijelu svog teritorija. Ponovno se pozivajući na specifičnost trenutne migracijske situacije na vanjskim granicama EU-a, Sud je smatrao kako ne može postojati područje izvan bilo čije jurisdikcije, područje koje ne bi bilo pokriveno nijednim pravnim sustavom koji bi osobama zajamčio zaštitu svih prava navedenih u Konvenciji. Stoga je Sud odlučio kako je prilikom postupanja predstavnika španjolske vlasti prema tužiteljima postojala potpuna jurisdikcija Kraljevine Španjolske.

3.4. Iscrpljivanje domaćih pravnih lijekova

Jedan od osnovnih principa na kojima se zasniva provođenje postupaka pred Sudom za ljudska prava jest i taj kako stranke u zaštiti svojih prava moraju iscrpiti sve pravne lijekove koje im pruža nacionalno zakonodavstvo prije nego bi predmet mogao biti razmatran pred Sudom u Strasbourgu. Vlada Kraljevine Španjolske istakla je činjenicu kako tužitelji nisu iskoristili sve zakonske mogućnosti pomoću kojih su od Kraljevine Španjolske mogli zatražiti međunarodnu zaštitu. Tužitelji nisu zatražili međunarodnu zaštitu ni u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, kao što su konzulat u Rabatu ili u Nadoru, koji je samo 16,8 km udaljen od Melille ili granični prijelaz Beni Enzar, na kojem pored redovne službe španjolskih graničnih vlasti postoji i ured za zaprimanje zahtjeva za međunarodnom pomoći. Nadalje,

²⁹ U predmetu *Ilaşcu i drugi protiv Moldove i Rusije* (GC), br. 48787/99, Sud je odlučivao o tužbi grupe građana koji su u vrijeme sukoba u moldavskoj pokrajini Transdnjestriji bili zatočeni od strane proruskih snaga i podvrgnuti mučenju, nečovječnom i ponižavajućem postupanju. U točki 312 presude od 8. srpnja 2004. Sud je zaključio kako teritorijalni princip jurisdikcije države nad teritorijem države može biti ograničen jedino u slučaju kada je ta država spriječena obnašati vlast na pojedinom dijelu svog područja zbog aktivne okupacije tog dijela teritorija od strane oružanih snaga druge države, gdje okupacijske snage stvarno kontroliraju određeno područje.

³⁰ U predmetu *Branković i drugi protiv Belgije i drugih* (GC), br. 52207/99, Sud je odlučivao o tužbi grupe građana koja je podnesena protiv država članica NATO-saveza zbog povrede prava iz članka 2. (pravo na život), članka 10. (pravo na slobodu izražavanja) i članka 13. (pravo na učinkovit pravni lijek) zbog bombardiranja zgrade Radiotelevizije Srbije prilikom vojnih operacija NATO-a protiv Srbije 1999. godine. U točki 66 presude od 12. prosinca 2001. godine Sud je zaključio kako je članak 1. Konvencije pojam jurisdikcije odredio kao teritorijalni pojam vezan za cjelokupni teritorij države potpisnice.

tužitelji nakon naknadnog nezakonitog ulaska na područje Španjolske nisu iskoristili sve pravne lijekove u cilju pobijanja odluka o svom protjerivanju. Tužitelji su na ove tvrdnje istakli kako u praksi ne postoji mogućnost da državljani subsaharskih područja dođu do španjolskih diplomatsko-konzularnih predstavništava ili do graničnog prijelaza Beni Enzar zbog postupaka marokanskih vlasti. Pored toga, istaknuli kako su u konkretnom postupanju predstavnika španjolskih vlasti bili onemogućeni u korištenju svojih prava iz članka 13. Konvencije, jer im je onemogućen individualizirani postupak.

I u ovom slučaju Sud je odbacio argumente Vlade Kraljevine Španjolske. Sud je smatrao da se Vlada Kraljevine Španjolske ograničila na objašnjavanje alternative nezakonitom ulasku na područje Španjolske, ali ne i na pružanje mogućnosti pravnog lijeka u konkretnom postupanju predstavnika španjolskih vlasti. Što se tiče nepoduzimanja svih pravnih lijekova vezanih za pobijanje odluka o protjerivanju tužitelja temeljem španjolskog nacionalnog zakonodavstva, Sud je smatrao kako pravna postupanja vezana za naknadne događaje ne mogu biti relevantna za predmet u postupku.

4. ZABRANA KOLEKTIVNOG PROTJERIVANJA (ČLANAK 4. PROTOKOLA BR. 4 KONVENCIJE)

Kada govorimo o principu zabrane kolektivnog protjerivanja moramo imati na umu da je ovaj princip u Konvenciji određen vrlo kratkom i općenito pisanom definicijom.³¹ Stoga se, kako bismo objasnili što ta zabrana stvarno znači u praksi, moramo oslanjati na sudsku praksu. U prvom redu suska praksa poziva se na presude u predmetima *Čanka protiv Belgije*, *Gruzija protiv Rusije (I)*, *Shioshvili i drugi protiv Rusije*, *Berdzenisgvili i drugi protiv Rusije*, *Sharifi i drugi protiv Italije* i *Grčke* te *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*.

U predmetu *Čanka protiv Belgije* tužitelj je bio protjeran iz Belgije skupa s grupom osoba i njihov boravak premašio je tri mjeseca, pri čemu nije uzet u obzir zahtjev tužitelja za međunarodnom zaštitom. Sud je procijenio kako je Belgija povrijedila princip zabrane kolektivnog protjerivanja, temeljeći svoju odluku na sljedećim činjenicama: a) prije kolektivnog protjerivanja grupe osoba među kojima je bio i tužitelj belgijske su vlasti javno najavile takve aktivnosti; b) svim osobama prema kojima se postupalo naloženo je da dođu u policijske postaje u isto vrijeme; c) odluke o uhićenju i povratku donesene su u identičnom obliku; d) osobe nisu bile u mogućnosti kontaktirati pravne zastupnike i e) osobe su protjerane bez obzira na to što je postupak odlučivanja o njihovim zahtjevima za međunarodnom zaštitom bio u tijeku.

U predmetu *Gruzija protiv Rusije (I)* Sud je odlučivao o povredi zabrane kolektivnog protjerivanja u slučajevima protjerivanja većeg broja gruzijskih

³¹ Članak 4. Protokola br. 4 Konvencije glasi: „Kolektivno protjerivanje stranaca je zabranjeno“.

državljana iz Rusije u periodu od rujna 2006. do siječnja 2007. godine. Iako je Sud utvrdio kako je za svaku osobu izdana zasebna odluka o protjerivanju, donio je zaključak kako je Rusija počinila povredu članka 4. Protokola br. 4 koji se temeljio na sljedećim činjenicama: a) provođenje organizirane kampanje uhićenja, zadržavanja i protjerivanja državljana Gruzije od strane ruskih vlasti; b) kratki period provođenja postupaka u odnosu na broj slučajeva što upućuje na zaključak o nemogućnosti provođenja objektivnog razmatranja svakog pojedinog slučaja protjerivanja.

Sud je također presudio kako je Rusija povrijedila članak 4. Protokola br. 4 i u predmetu *Shioshvili i drugi protiv Rusije* gdje je gruzijska državljanica u visokom stupnju trudnoće, zajedno sa svoje četvoro djece, protjerana u sklopu ruske kampanje protjerivanja gruzijskih državljana tijekom jeseni 2006. godine, i to bez provođenja individualnog postupka. Istovrsni slučaj povrede zabrane kolektivnog protjerivanja od strane Rusije prema četrnaestero gruzijskih državljana u spomenutoj kampanji protjerivanja dogodio se i u predmetu *Berdzenishvili i drugi protiv Rusije*. Nedostatak individualnog postupka za svakog od protjeranih stranaca bio je dovoljan za donošenje presude protiv tužene države.

Za razliku od gore navedenih predmeta gdje su se stranci neko vrijeme već nalazili na području države koja je postupala u predmetima *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* te *Sharifi i drugi protiv Italije i Grčke* Sud je odlučivao o slučajevima gdje su grupe stranaca zatečene u nezakonitom prelasku morske granice. U oba slučaja Sud je presudio da su tužene države povrijedile članak 4. Protokola br. 4 Konvencije. U prvom od ova dva predmeta stranci uopće nisu ni stupili na teritorij tužene države. U predmetu *Hirsi Jamaa i drugi*, Sud je u točki 185. presude konstatirao kako su tužitelji bili zaustavljeni na plovilu u međunarodnim vodama između Italije i Libije te su podvrgnuti postupanju predstavnika talijanskih vlasti pri čemu nije bio utvrđen njihov identitet, a nakon čega su zajedno s drugim osobama koje su se nalazile na plovilu prekrncani na plovilo talijanskih vlasti i potom predani predstavnicima libijskih vlasti. Dakle, tužitelji nikad fizički nisu stupili na teritorij tužene države. U predmetu *Sharifi i drugi* Sud je u točkama 214-25 presude utvrdio kako su migranti zatečeni u jadranskim lukama u Italiji, na plovilima koja su pristigla iz Grčke, među kojima su se nalazili i tužitelji. Isti su podvrgnuti „automatskom povratku“ u Grčku pri čemu im nije pružena nikakva mogućnost traženja međunarodne zaštite niti korištenja pravnih lijekova protiv odluke o povratku.

U određivanju praktičnog značenja definicije kolektivnog protjerivanja značajnu ulogu imaju i predmeti u kojima je Sud zaključio da tužene države nisu povrijedile članak 4. Protokola br. 4. Odlučujući u predmetu *Sultani protiv Francuske*, Sud je donio odluku kako tužena država nije povrijedila spomenuti članak iz razloga što je protjerivanju stranaca prethodio individualizirani postupak u kojem je stranac mogao iznijeti svoje argumente protiv protjerivanja. Jednako tako, Sud je u predmetu *M. A. protiv Cipra* odlučio da tužena država nije povrijedila članak 4. Protokola br. 4 kada je protjerala grupu stranaca koji su istovremeno privedeni u policijsku postaju u jednoj policijskoj akciji. Razlozi za takvu presudu bazirali su se na činjenici kako je tužena država za svaku osobu provela individualizirani postupak i donijela

individualiziranu odluku o protjerivanju. U takvom slučaju, protjerivanje, čak ako se radi i o vraćanju grupe osoba, neće biti smatrano kolektivnim protjerivanjem. Nadalje, u predmetu *Khlaifia i drugi protiv Italije*, gdje je grupa tuniskih državljana tužila Italiju zbog protjerivanja nakon nezakonitog ulaska preko morske granice, između ostalog i zbog toga što im tijela vlasti nisu omogućile osobna izjašnjenja pred nadležnim tijelima u postupku odlučivanja o protjerivanju, Sud je zaključio kako nepostojanje osobnog izjašnjenja pred nadležnim tijelima u postupku odlučivanja o protjerivanju ne predstavlja povredu odredbi članka 4. Protokola br. 4 ako su argumenti stranaca protiv protjerivanja, izneseni na drugi način (npr. pisani podnesak), bili objektivno razmotreni tijekom postupka.

Dakle, ovo su bile odrednice sudske prakse o definiciji zabrane kolektivnog protjerivanja prije započinjanja drugostupanjskog postupka u predmetu *N. D. i N. T. protiv Španjolske*.

5. PRIMJENA ODREDBI ČLANKA 4. PROTOKOLA BR. 4 NA PREDMET *N. D. I N. T. PROTIV ŠPANJOLSKE*

Unatoč gore iznesenom, Vlada Kraljevine Španjolske i dalje je smatrala kako je prvostupanjsko vijeće svojom odlukom preširoko primijenilo odrednice sudske prakse o tumačenju članka 4. Protokola br. 4 Konvencije te da se iste ne mogu primjenjivati na ovaj predmet zbog specifičnosti predmeta. Svoje stajalište temeljila je na sljedećim premisama:

- Odredbe predmetnog članka mogu se primjenjivati isključivo na osobe koje na područje neke države dolaze na miroljubiv način. To se za tužitelje ne može reći s obzirom na to da su pokušali nezakonito ući na područje Kraljevine Španjolske koristeći masovno kretanje migranata kao oblik sile prema tijelima španjolske vlasti. Pri tome se Vlada Kraljevine Španjolske pozvala i na članak 51. Povelje o Ujedinjenim narodima koja svim državama jamči nepovredivo pravo na samoobranu;³²
- Tužitelji u trenutku pokušaja nezakonitog ulaska nisu bili ni u kakvoj opasnosti. Opasnost tužiteljima nije prijetila niti od strane marokanskih vlasti, u prilog čemu govori i činjenica da je Sud u prvom stupnju odbacio tvrdnju o povredi članka 3. Konvencije. Isto tako, tužitelji se u pokušaju nezakonitog ulaska nisu nalazili na otvorenom moru kao što je to bio slučaj s tužiteljima iz predmeta *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije* te samim tim za njih nije prijetila opasnost od gubitka života u slučaju odbijanja ulaska;
- Tužitelji nisu podnijeli nikakve dokaze o tome da spadaju u neku od kategorija osoba kojima se može priznati pravo na azil;

³² Članak 51. Povelje Ujedinjenih naroda, dostupno na: http://www.mvep.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/ugovori/povelja_un_hr.pdf

- U predmetu nije prekršen princip *non-refoulement* budući da ni jedan od tužitelja nije vraćen na područje gdje „postoji ozbiljna opasnost da bude podvrgnut smrtnoj kazni, mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni“,³³ što potvrđuje prvostupanjska presuda Suda;
- Tužitelji nisu iskoristili zakonite načine pristupa bilo diplomatsko-konzularnim predstavništvima Kraljevine Španjolske na putu od svojih matičnih država do Melille, bilo graničnom prijelazu Beni Enzar gdje su mogli na zakoniti način zatražiti međunarodnu zaštitu u slučaju potrebe;
- Postoji obveza Kraljevine Španjolske vezana za provođenje svih potrebnih mjera u cilju zaštite vanjskih granica EU-a sukladno Zakoniku o schengenskim granicama,³⁴ obveza održavanja zakona i reda te unutarnje sigurnosti koja ne smije biti ograničena politikom EU-a u odnosu na graničnu kontrolu, azil i imigracije, kako to navode članci 72. i 79. Ugovora o funkcioniranju Europske unije;³⁵
- U konkretnom predmetu ne radi se o protjerivanju jer tužitelji nikad nisu stupili na španjolsko tlo već su bili odvraceni na granici;
- Postupanje se ne može smatrati „kolektivnim“ s obzirom na to da ovaj pojam podrazumijeva postupanje prema grupi osoba koje se nalaze u istom pravnom položaju;
- Ne postoji „pravo na ulazak u neku državu“ kao takvo;
- Izostanak individualiziranog postupka rezultat je malicioznog i kažnjivog postupanja tužitelja.

U ovim stajalištima Vladu Kraljevine Španjolske podržale su i vlade Francuske, Italije i Belgije kao zainteresirane stranke.

Nasuprot Vladi Kraljevine Španjolske, tužitelji su iznijeli svoja stajališta koja su se temeljila na sljedećim činjenicama:

- Nije postojala praktična mogućnost pristupa zakonitim načinima traženja međunarodne pomoći od strane tijela španjolske vlasti jer su isti u tome bili sprečavani od strane predstavnika marokanske vlasti;
- Primjena zabrane kolektivnog protjerivanja nije vezana za raniju praktičnu mogućnost zakonitog pristupa tijelima španjolske vlasti;

³³ Članak 19. Povelje Europske unije o temeljnim pravima: „Zaštita u slučaju udaljavanja, protjerivanja ili izručenja – (1) Zabranjeno je kolektivno protjerivanje. (2) Nitko ne smije biti udaljen, protjeran ili izručen u državu u kojoj postoji ozbiljna opasnost da bude podvrgnut smrtnoj kazni, mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

³⁴ Uredba (EU) 2016/399 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o Zakoniku Unije o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama), Poglavlje II.

³⁵ Članak 72. Ugovora o funkcioniranju Europske unije navodi kako primjena odredbi koje reguliraju Područje slobode, sigurnosti i pravde neće utjecati na provedbu aktivnosti koje se odnose na dužnosti država članica vezano za održavanje pravnog sustava i red te brigu za unutarnju sigurnost. Članak 79. govori o uspostavi zajedničke imigracijske politike Unije s ciljem osiguranja učinkovitog upravljanja migracijskim kretanjima te prevencije i borbe protiv nezakonitih migracija i trgovanja ljudima.

- Kolektivno je protjerivanje postojalo jer nije postojao nikakav individualizirani pravni postupak kojim bi se razmotrile osobne okolnosti tužitelja, tužiteljima nije pružena nikakva pravna pomoć niti su im osigurani prevoditelji, što se kosi s pravilima uspostavljenim presudama *Hirsi Jamaa i drugi* i *Khlaifia i drugi*;
- Postupanje je bilo „kolektivno“ u svojoj naravi budući da su tužitelji bili dio veće grupe koja je skupa s njima pokušala ući na područje Melille;
- Neisticanje zahtjeva za međunarodnom pomoći nije relevantno s obzirom na to da su države dužne ponuditi pristup sustavu međunarodne pomoći čak i onim osobama koje (iz različitih razloga) tu pomoć ne traže eksplicitno.

Nakon iznošenja stajališta stranaka, Sud je pristupio donošenju odluke u kojoj je mjeri članak 4. Protokola br. 4 Konvencije primjenjiv na konkretni slučaj.

5.1. Primjenjivost članka 4. Protokola br. 4 Konvencije na predmet

Kod razmatranja primjenjivosti članka 4. Protokola br. 4 Konvencije na predmet sud se osvrnuo na tvrdnje španjolske Vlade, a prije svega na tvrdnju kako se u ovom predmetu ne radi o protjerivanju već o odbijanju/sprečavanju nezakonitog ulaska te na tvrdnju kako se ovaj predmet ne može izjednačiti s predmetom *Hirsi Jamaa i drugi* jer su tužitelji imali mogućnost koristiti zakonite načine ulaska, pri čemu ničim nisu dokazali kako nisu bili u mogućnosti koristiti zakonite postupke.

Sud je istakao kako se radi o prvom predmetu u kojem se odlučuje o povredi članka 4. Protokola br. 4 Konvencije gdje se događaj zbio na kopnenoj granici, prilikom masovnog pokušaja migranata da uđu na područje neke države. Tvrdnju španjolske Vlade kako se može smatrati da se radilo o aktu samoobrane utemeljene na članku 51. Povelje o Ujedinjenim narodima Sud je odbacio kao neosnovanu jer Španjolska ni u jednom trenutku nije obavijestila Vijeće sigurnosti UN-a o aktima agresije protiv svog teritorija na osnovi kojeg je koristila svoja prava iz članka 51. Povelje.

U obzir su uzete obveze Kraljevine Španjolske vezane za provođenje mjera nadzora svojih granica u odnosu i na sve druge države članice EU-a. S tim u vezi priznato je pravo svake države, pa tako i Kraljevine Španjolske, na uspostavu posebnih pravila vezanih za ulazak, boravak i protjerivanje s njezina područja. Također je priznato pravo Španjolske da u tom cilju i uspostavi posebna pravila i postupke na svojim državnim granicama, a osobito vezano za nove izazove s kojima se EU susreće kada se govori o migracijama.

Kao glavno pitanje u ovom dijelu postupka Sud je pred sebe postavio pitanje određenja predstavlja li predmet rasprave odbijanje/sprečavanje nezakonitog ulaska (non-admission) na državni teritorij ili se radi o protjerivanju (expulsion).

U donošenju te odluke Sud se vodio člankom 2. dokumenta *International Law Commission's Draft Articles on the Expulsion of Aliens*,³⁶ prihvaćenog od strane Opće skupštine UN-a gdje se protjerivanje definira na sljedeći način: „protjerivanje – predstavlja službeni postupak države slijedom kojeg je stranac dužan napustiti teritorij države; ne uključuje izručivanje drugoj državi, predaju međunarodnom kaznenom sudu ili tribunalu, ili odbijanje ulaska od strane države“.³⁷

Unatoč tome, Sud se priklonio mišljenju iznesenom u komentarima spomenutog dokumenta u kojem se ističe kako se isključivanje „odbijanja ulaska“ ne odnosi na prava izbjeglica koja proizlaze iz međunarodnog prava.³⁸ To se prvenstveno odnosi na članak 33. Konvencije o statusu izbjeglica od 28. srpnja 1951. gdje se izričito zabranjuje povratak (refoulement) osobe na područje gdje osobi prijete opasnost od podvrgavanja smrtnoj kazni, mučenju ili drugom nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni. S tim u vezi, Sud se priklonio tumačenju Povjerenstva kako se pojmovi „protjerivanje“, „pratnja do granice“ i „povratak (refoulement)“ u međunarodnom pravu koriste naizmjenično, bez ikakvog pokušaja semantičkog razlikovanja između ovih pojmova. Povjerenstvo pri tome smatra kako se predmetno pravo treba promatrati s aspekta *ratione materiae*, a ne *ratione personae*, čime je „odbijanje ulaska“ izbjeglice u suštini izjednačeno s „povratkom (refoulement)/ protjerivanjem“ te da se obveze ustanovljene principom *non-refoulement* odnose na sve kategorije stranaca, bez obzira na njihov zakonski status.³⁹ Štoviše, prava temeljem članka 14. stavak 4. Direktive 2011/95,⁴⁰ te prava ugrađena u zakonodavstvo EU-a iz Konvencije o statusu izbjeglica (članci 3., 4., 16., 22., 31., 32. i 33.) primjenjuju se na sve osobe prisutne na području Unije, koje ispunjavaju uvjete kojima se mogu smatrati izbjeglicama čak i kad osoba službeno nema taj status. Sud se stoga priklonio mišljenju kako ne postoji suštinska razlika između „odbijanja ulaska“ i „protjerivanja“. Štoviše, Sud je također smatrao kako ne postoji ni razlika u izjednačavanju ova dva pojma u odnosu na to je li se događaj dogodio na kopnenoj ili na morskoj granici. No, ovdje je potrebno istaknuti kako je Sud priznao činjenicu da se u ovoj stvari radi o autonomnom tumačenju pojmova navedenih u Konvenciji. Ova napomena Velikog vijeća rezultat je izdvojenog mišljenja suca Koskela koji je istakao kako je ovakvo tumačenje pojma „protjerivanje“ raskinulo

³⁶ Dokument usvojen godine 2014. na 66. sjednici Povjerenstva za međunarodno pravo UN-a, podnesen na usvajanje Općoj skupštini UN-a kao dio izvješća Povjerenstva koje se odnosilo na rad predmetne sjednice (A/69/10). Izvješće također sadrži i komentare na članke nacrtu (točka 45), što je objavljeno u Godišnjaku Povjerenstava za međunarodno pravo, 2014., sv. II., Dio drugi (vidi: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_12_2014.pdf).

³⁷ Članak 2. točka (a), prijevod s engleskog na hrvatski Antonio Vulas. Tekst originala na engleskome: „'expulsion' means a formal act or conduct attributable to a State by which an alien is compelled to leave the territory of that State; it does not include extradition to another State, surrender to an international criminal court or tribunal, or the non-admission of an alien to a State“.

³⁸ Vidi članak 6. komentar br. 7 gornjeg dokumenta.

³⁹ Vidi komentar br. 2 članka 1. gore spomenutog dokumenta.

⁴⁰ Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni status izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite.

vezu između članka 4. Protokola br. 4 i principa *non-refoulement*. Ovim se Veliko vijeće, prema sucu Koskelu, dovelo u poziciju odlučivanja o pitanjima koja ne spadaju u ingerencije ovog suda.⁴¹ U onom dijelu koji se odnosi na pravo na međunarodnu zaštitu Sud je naglasio kako niti Konvencija niti njezini Protokoli ne jamče pravo na azil.⁴² Zastupajući ovakva stajališta, Sud je zaključio da je članak 4. Protokola br. 4 Konvencije primjenjiv u odnosu na predmet o kojem se raspravljalo.

⁴¹ Prema mišljenju suca Koskela, Veliko vijeće postupilo je ispravno kada je u općim odrednicama članak 4. Protokola br. 4 Konvencije vezala za princip *non-refoulement*. No, usprkos tome, samo obrazloženje pojma „protjerivanje“ od strane Velikog vijeća potpuno je odvojilo članak 4. Protokola br. 4 od njegove neposredne vezanosti za princip *non-refoulement* neopravdanim širokim tumačenjem pojma „protjerivanje“. U svom izdvojenom mišljenju sudac Koskelo napominje kako Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda ne jamči pravo na azil ili međunarodnu zaštitu, za razliku od Povelje EU-a o temeljnim pravima koja je takvo pravo predvidjela u svom članku 18. Upravo ovakvo široko tumačenje pojma „protjerivanje“ od strane Velikog vijeća, po mišljenju suca Koskela, omogućilo je povezivanje članka 4. Protokola br. 4 Konvencije s bilo kojim pokušajem stranaca da prijeđu vanjsku granicu države, čak i u slučaju nepostojanja nikakvih naznaka da je osobi potrebna međunarodna zaštita, odnosno, čak i u slučajevima postojanja okolnosti koje upućuju na neke druge motive za ulazak na područje te države. Time se, po mišljenju suca Koskela, države potpuno onemogućuju u zatvaranju svojih granica za strance, što nije u skladu s Konvencijom ni ovlastima Suda. Sudac Koskelo smatra da ovakvo tumačenje Velikog vijeća navodi na zaključak kako je, u cilju zaštite principa *non-refoulement*, potrebno uspostaviti praksu prema kojoj nitko tko ulazi na područje neke države ili tko se nalazi na području te države, ne može biti udaljen s područja te države bez provođenja individualiziranog postupka. Prema mišljenju suca Koskela, to bi predstavljalo „bizarnu situaciju“ u kojoj svatko tko želi nezakonito ući na područje neke države treba biti tretiran kao tražitelj azila i nitko ne može biti spriječen u ulasku na područje države a da pri tome nije proveden individualizirani postupak. Čak i u slučajevima gdje ne postoji opasnost od kršenja principa *non-refoulement*, što je u ovom predmetu utvrđeno prvostupanjskom odlukom Suda odbacivanjem dijela tužbe koja se odnosila na članak 3. Konvencije. Sudac Koskelo je smatrao da je tumačenje odredbi članka 2. dokumenta *International Law Commission's Draft Articles on the Expulsion of Aliens* od strane većine članova Velikog vijeća, bilo pogrešno, te da se u istom članku jasno navodi kako se postupak „non-admission“ ne smatra „protjerivanjem“ u smislu predmetnog članka. Također smatra kako ovako široko tumačenje pojma „protjerivanje“ nije potrebno kako bi se u potpunosti zaštitila primjena principa *non-refoulement*. Uspostavljanjem prakse prema kojoj „ne postoji ograničenje“ u tumačenju pojma „protjerivanje“ većina članova Velikog vijeća neutemeljeno je proširila mogućnost primjene članka 4. Protokola br. 4 na slučajeve koji nisu vezani za princip *non-refoulement*. Kada bi se prihvatila ovakva praksa to bi značilo da se jedino oni slučajevi u kojima su počinitelji svojim vlastitim, svjesnim ponašanjem doveli do situacije u kojoj provođenje individualiziranog postupka i donošenja odluke o protjerivanju nije bilo moguće donijeti ne predstavljaju kolektivno protjerivanje. To u praksi znači da primjena članka 4. Protokola br. 4 Konvencije ovisi o teško odredivom pojmu nepostojanja valjanih razloga za postupanje suprotno zakonskim propisima od strane počinitelja. Također, države se obvezuju da svim strancima osiguraju zakoniti pristup sustavu pružanja međunarodne zaštite prije ulaska na područje neke države, bilo u diplomatsko-konzularnim predstavništvima, bilo na graničnim prijelazima. Time bi se po tumačenju Velikog vijeća moglo tvrditi da su počinitelji na raspolaganju imali pristupačne zakonite puteve kojima su se mogli koristiti za ulazak na područje države ili pristup sustavu međunarodne zaštite, kako bi ostvarili svoje pravo, iako ne postoji pravo na ulazak u neku državu zajamčeno Konvencijom. Nadalje, smatra sudac Koskelo, Sud neutemeljeno stavlja sebe u poziciju odlučivanja je li neka država uspostavila takve zakonske puteve i u kojoj mjeri, što nikako nije u ovlastima ovog Suda. Po mišljenju suca Koskela, primjena članka 4. Protokola br. 4 trebala bi biti neodvojivo vezana za princip *non-refoulement* te svako široko tumačenje pojma „protjerivanje“, a osobito onih vrsta zaprečivanja stranaca od ulaska u državu koji nisu povezani sa spomenutim principom, dovodi Sud u položaj prekoračenja ovlasti opisanih Konvencijom.

⁴² Pravo na azil zajamčeno je člankom 18. Povelje EU-a o temeljnim pravima, koji se poziva na poštovanje pravila iz Ženevske konvencije od 28. srpnja 1951. i Protokola od 31. siječnja 1967. o statusu izbjeglica te na Ugovor o Europskoj uniji i Ugovoru o funkcioniranju Europske unije.

5.2. Pitanje povrede članka 4. Protokol br. 4 Konvencije u predmetu

Kao što smo već naglasili, protjerivanje se smatra „kolektivnim“ u smislu članka 4. Protokola br. 4 kada aktivnosti države prisiljavaju određenu grupu stranaca da napusti zemlju osim u slučaju kada je protjerivanje grupe stranaca utemeljeno na razumskom i objektivnom razmatranju svakog pojedinog slučaja, za svakog stranca u grupi. Pri tome se ne spominje broj osoba koja moraju biti protjerane u jednom događaju kako bi protjerivanje bilo smatrano „kolektivnim“.⁴³ Nadalje, pojam „kolektivnog protjerivanja“ ne prepoznaje razlike između pojedinaca u grupi temeljem bilo kakvih pojedinačnih karakteristika, kao što su podrijetlo ili državljanstvo.

Veliko vijeće Suda tom je prilikom, pozivajući se na predmet *Hirsi Jamaa i drugi* (točka 177.) te *Sharifi i drugi* (točka 210.), ponovno istaknulo kako je namjera članka 4. Protokola br. 4 Konvencije upravo određivanje postupovnih kriterija kojima će se državama onemogućiti udaljšavanje osoba s njihovih teritorija a da pri tome ne utvrde osobne okolnosti svake osobe prema kojoj se postupa te prije nego se osobi omogući iznošenje činjenica u svrhu pobijanja odluka o vraćanju donesenih od strane državnih tijela. U cilju utvrđivanja je li postupanje predstavnika državnih tijela bilo dovoljno individualizirano, odnosno jesu li osobne okolnosti svakog stranca prema kojem se postupa bile dovoljno pojedinačno razmatrane potrebno je odrediti ocjenjujući sve okolnosti svakog pojedinačnog slučaja protjerivanja.⁴⁴ Kod razmatranja slučajeva u kontekstu članka 4. Protokola br. 4 potrebno je razmotriti je li prema svakoj osobi prema kojoj su postupali predstavnici državnih organa osigurano postupanje sukladno odredbama Konvencije te jesu li u postupanju procijenjeni rizici za osobu koji mogu nastati u slučaju povratka. Prije svega tu se misli na članak 3. Konvencije. Zadaća predstavnika tijela državne vlasti jest izbjegavanje izlaganja osobe ovakvom riziku u slučaju povratka te razmatranje svakog slučaja u kojem postoji utemeljena tvrdnja osobe da će biti izložena ovom riziku u slučaju povratka.⁴⁵ Ovdje je potrebno napomenuti da svako kolektivno vraćanje stranaca ne predstavlja uvijek „kolektivno protjerivanje“ u smislu članka 4. Protokola br. 4 Konvencije. Kada je ovakvo kolektivno vraćanje utemeljeno na pojedinačnim izvršnim odlukama o povratku, donesenim nakon zakonitog, individualiziranog postupanja za svakog člana grupe, takvo se vraćanje neće smatrati „kolektivnim protjerivanjem“.⁴⁶

Unatoč gore iznesenim činjenicama, odredbe članka 4. Protokol br. 4 ne obvezuju države na obavljanje individualnih razgovora sa svakim stancem u svim okolnostima. Kada je strancu pružena stvarna i učinkovita mogućnost iznijeti svoje

⁴³ Vidi *Gruzija protiv Rusije*, točka 167; *Sultani protiv Francuske*, točka 81; *Ghulami protiv Francuske*; *Khlaifia i drugi*, točka 237. Vidi također članak 9. stavak 1. dokumenta *International Law Commission's Draft Articles on the Expulsion of Aliens*.

⁴⁴ Vidi *Khlaifia i drugi*, točka 238.; *Gruzija i Rusija*, točka 171. i *Hirsi Jamaa i drugi*, točka 183.

⁴⁵ Vidi *Hirsi Jamaa i drugi*, točka 177.; *Sharifi i drugi*, točka 210. i *Khlaifia i drugi*, točke 238. i 248.

⁴⁶ Vidi *Khlaifia i drugi*, točka 239.; *M. A. protiv Cipra*, br. 41872/10, točke 246. i 254., ESLJP 2013 (izvaci); *Sultani protiv Francuske*, točka 81.; *Hirsi Jamaa i drugi*, točka 184. i *Gruzija i Rusija* (I), točka 167.

argumente protiv protjerivanja i kada su ti argumenti od strane relevantnih državnih tijela razmotreni na način propisan zakonom, osobni razgovor sa strancem nije uvjet da bi se postupak smatrao usklađenim s Konvencijom.⁴⁷

Naposljetku, Veliko vijeće je u točki 200. presude zaključilo kako je osobno postupanje stranca relevantno u procjeni zaštite odredbi članka 4. Protokola br. 4 Konvencije. Slijedom sudske prakse, pozivajući se na točku 240. presude u predmetu *Khlaifia i drugi*, zatim točku 184. presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi*, točku 247. presude u predmetu *M. A. protiv Cipra*, te presude u predmetu *Berisha and Haljiti*⁴⁸ i *Dritsas i drugi*,⁴⁹ Veliko vijeće odlučilo je kako nema povrede članka 4. Protokola br. 4 Konvencije ako se nepostojanje individualizirane odluke o povratku može pripisati svjesnom postupanju stranca. Stoga se ovaj princip može primijeniti i na one osobe koje bi svojim svjesnim postupanjem prešle kopnenu granicu na nezakoniti način, pri tome koristeći kretanje većeg broja migranata i uporabu sile s namjerom stvaranja stanja koje je teško kontrolirati i koje ugrožava javni poredak.

Stoga se Veliko vijeće prilikom donošenja odluke je li članak 4. Protokola br. 4 povrijeđen u konkretnom predmetu posebno razmatralo činjenice na osnovi kojih se moglo utvrditi u kojoj je mjeri Kraljevina Španjolska omogućila strancima korištenje zakonitih načina za ulazak na svoje područje, a osobito u okviru procedura na samoj granici. U slučajevima gdje je država osigurala takve zakonite putove, a stranac ih svjesno ne koristi, Sud se usmjerava na utvrđivanje postojanja utemeljenih razloga zbog kojih stranac nije koristio zakonite načine ulaska te u kojoj mjeri se ti razlozi mogu povezati s postupanjem same države. S tim u vezi Veliko je vijeće zaključilo kako tužitelji ni na koji način nisu prikazali činjenice na osnovi kojih bi se moglo zaključiti da su bili onemogućeni u korištenju zakonitih načina ulaska na područje Kraljevine Španjolske. Isto tako, tužitelji nisu prikazali činjenice na osnovi kojih bi se moglo zaključiti kako bi u slučaju povratka u Maroko ili u svoje države podrijetla bili izloženi bilo kakvom riziku u smislu članka 3. Konvencije. Tužitelji su, bez pružanja valjanih dokaza, naglašavali nemogućnost pristupa zakonitim načinima ulaska na područje Španjolske ili pristupa sustavu međunarodne zaštite koje je iznijela Vlada Kraljevine Španjolske, a koje su bile rezultat aktivnosti predstavnika tijela marokanske vlasti. Stoga je Veliko vijeće zaključilo kako u slučaju i postojanja takvih okolnosti ne postoje okolnosti koje bi za to mogle govoriti o odgovornosti tužene strane. Slijedom toga donesena je jednoglasna odluka Velikog vijeća da se Kraljevina Španjolska ne može smatrati odgovornom za povredu prava opisanih u članku 4. Protokola br. 4 Konvencije u ovom predmetu.

⁴⁷ Vidi *Khlaifia i drugi*, točka 248.

⁴⁸ *Berisha and Haljiti protiv bivše jugoslavenske Republike Makedonije*, br. 18670/03, ESLJP 2005-VIII (izvaci).

⁴⁹ *Dritsas i drugi protiv Italije*, br. 2344/02, 1. veljače 2011.

5.3. Pitanje povrede članka 13. Konvencije u predmetu

Što se tiče točke tužbe prema kojoj su tužitelji tvrdili kako je Kraljevina Španjolska povrijedila njihova prava zaštićena člankom 13., vezano za članak 4. Protokola br. 4 Konvencije, tužena strana iznijela je argument kako je korištenje pravnih lijekova postupovno pravo koje je vezano za samu povredu prava u kojoj se postupak provodio ili trebao provoditi. Sud je u prvom stupnju odlučio kako je Kraljevina Španjolska povrijedila odredbe članka 13. u svezi sa člankom 4. Protokol br. 4 Konvencije, budući da nije proveden individualizirani postupak protjerivanja, nije donesena individualizirana odluka o povratku te tužiteljima nisu pružene mogućnosti korištenja pravnih lijekova kako bi pobili odluku o vraćanju na područje Maroka.

Nasuprot tome, Veliko je vijeće zaključilo kako stranac da bi bio u mogućnosti koristiti pravne lijekove protiv odluke o povratku i sam mora postupati u skladu sa zakonskim odredbama koje reguliraju postupak donošenja odluke o povratku. Sud je u ovom slučaju smatrao da su se tužitelji sami i svjesno stavili u nezakoniti položaj, gdje su s namjerom ulaska na područje Kraljevine Španjolske izabrali ne koristiti zakonite načine ulaska već iskoristiti kretanje veće grupe migranata i nezakonito prijeći španjolske granične prepreke. Stoga je donesena odluka da je nepostojanje individualiziranih odluka o povratku posljedica svjesnog postupanja tužitelja u namjeri da nezakonito uđu na područje Kraljevine Španjolske te se tužena strana ne može smatrati odgovornom za nepostojanje mogućnosti korištenja pravnih lijekova protiv odluke o njihovu povratku.

Stoga je Veliko vijeće Europskog suda za ljudska prava u predmetu *N. D. i N. T. protiv Kraljevine Španjolske* jednoglasno odlučilo kako ne postoji odgovornost Kraljevine Španjolske za kršenje odredbi članka 13. Konvencije u ovom predmetu.

6. ZAKLJUČAK

Problemi i stradanja osoba vraćenih u kolektivnim protjerivanjima stranaca na one teritorije gdje je za njih postojala realna opasnost od gubitka života ili nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, odnosno kažnjavanja, u godinama nakon Drugog svjetskog rata, natjerali su međunarodnu zajednicu da se pozabavi takvim ponašanjem državnih tijela. Protokol br. 4 (Europske) Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda bio je prvi međunarodni dokument koji je u svom članku 4. jasno stavio ovakvo ponašanje država izvan okvira dozvoljenog ponašanja u međunarodnom pravu. Ta činjenica i ne čudi s obzirom na iskustva Europe u godinama, pa i desetljećima, nakon Drugog svjetskog rata.

Ipak, praktično definiranje jednog tako općenitog i vrlo kratkog zakonskog članka koji se odnosi na zabranu kolektivnog protjerivanja trebalo je ustanoviti sudskom praksom. Naravno, uz ovo definiranje usko je vezano i definiranje postupaka koji se mogu smatrati kršenjem članka 13. Konvencije u slučajevima gdje postoji sumnja za povredu članka 4. Protokola br. 4 Konvencije.

Gore u tekstu spomenut je cijeli niz sudskih predmeta i odluka Komisije za ljudska prava čije presude i odluke jasno definiraju ponašanja država koja se mogu smatrati kolektivnim protjerivanjem stranaca. Jasno je definirano da se radi o postupku predstavnika državne vlasti koji prisiljavaju grupu stranaca da napuste teritorij te države a da pri tome nisu provedeni pojedinačni postupci za svakog člana grupe u kojima bi se razmotrile pojedinačne okolnosti svakog stranca, u kojemu bi stranac mogao iznijeti argumente u cilju pobijanja argumenata za protjerivanje, te naposljetku bio u mogućnosti iskoristiti sve raspoložive pravne lijekove u cilju pobijanja odluke o protjerivanju.

Jednako tako, presudom u predmetu *Khlaifia i drugi protiv Italije*, naglašeno je kako se iznošenjem argumenata od strane stranaca ne smatra isključivo individualni razgovor u postupku prema strancu već kako je dovoljan svaki oblik iznošenja argumenata koji će u individualiziranom postupku biti razmotreni.

Važno je naglasiti da su svi spomenuti predmeti vezani uz slučajeve u kojima su se stranci već nalazili na području same države. Dakle, predmeti u kojima nije postojala dilema oko jurisdikcije same države sukladno članku 1. Konvencije. Predmet koji je značio svojevrsnu prekretnicu u sudskoj praksi bio je predmet *Hirsi Jamaa i drugi protiv Italije*, gdje su predstavnici talijanske vlasti postupali prema strancima u potpunosti izvan državnog područja Italije. Stoga se u predmetu pojavilo pitanje odgovornosti talijanske države u smislu dvojbe oko postojanja uvjeta navedenog u članku 1. Konvencije. Odlukom Suda u kojoj je navedeno da se ovakvo eksteritorijalno postupanje također smatra postupanjem jedne države u punoj suglasnosti s člankom 1. Konvencije postavljen je pravni presedan koji je značajno utjecao na praksu zaštite vanjskih granica Europske unije. Takozvani *push-back* na moru označen je kao kršenje međunarodnog prava vezanog za ljudska prava i to kako u međunarodnim vodama, tako i u morskim područjima koja su pod potpunom pravnom jurisdikcijom pojedine države.

Ovo je otvorilo pitanje „prava na ulazak u državu“ koje kao takvo ne postoji i nije zajamčeno nijednim pravnim dokumentom. Štoviše, države u sustavu međunarodnog prava zadržavaju pravo kontroliranja ulaska i kontrolu boravka stranaca na svom području. Zaprečivanje i odbijanje ulaska na područje Unije državljanima trećih zemalja koji ne ispunjavaju uvjete za ulazak smatra se obvezom država članica, propisanom Zakonikom o schengenskim granicama,⁵⁰ dok članak 5. stavak 1. Zakonika o schengenskim granicama jasno određuje da „vanjske se granice mogu prijeći samo na graničnim prijelazima i tijekom utvrđenog radnog vremena“. Nakon donošenja presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi*, zaprečivanje nezakonitog ulaska na područje države praktično je bilo izvedivo samo na kopnenim granicama. Pri tome treba imati u vidu da su i ovi načini zaprečivanja nezakonitog ulaska na područje država članica preko vanjskih kopnenih granica, bilo da su provedeni uporabom

⁵⁰ Vidi članak 13. Uredbe (EU) 2016/399 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o Zakoniku Unije o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama).

tehničkih sredstava⁵¹ ili ljudskim resursima, podlijegali pravnom nadzoru vezanim za zaštitu ljudskih prava prilikom postupanja granične policije.⁵² No, uzimajući u obzir specifičnosti morske granice, svako zaprečivanje ulaska u morska područja pod punom jurisdikcijom neke države članice ujedno bi značilo i *push-back* koji bi mogao ugroziti živote odvrćenih ljudi. Ako isključimo opasnost kršenja principa *non-refoulement*, u postupanjima gdje ne postoji rizik za život i integritet osobe koju se sprečava u ulasku na državno područje (zaprečivanje ulaska iz „sigurne zemlje“), u većini slučajeva na kopnenoj granici praktično je moguće izvesti bez ugrožavanja života osoba prema kojima se postupa. No, na morskim granicama, čak i u onim slučajevima koji nisu vezani za princip *non-refoulement*, ovakvo zaprečivanje bilo bi povezano s visokim rizikom za život osobe prema kojoj se ta mjera primjenjuje.

Ovo je stvorilo povijesni paradoks govoreći s aspekta zaštite granica. Naime, nakon donošenja presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi*, zaprečivanje nezakonitih ulazaka na područje neke države postalo je lakši zadatak nego zaprečivanje takvih ulazaka preko morskih granica. Uistinu, zaprečivanje nezakonitih ulazaka preko vanjskih morskih granica postalo je praktički neizvediva zadaća. Dokaz tome je i odnos broja nezakonitih migranata koji su u EU ušli preko kopnenih granica i onih koji su to napravili nezakonito prelazeći morske granice.⁵³

Predmet *N. D. i N. T. protiv Španjolske* možemo gledati kao drugu prekretnicu. Kao što su i Sud i zainteresirane stranke naglasile tijekom postupka, radilo se o prvom predmetu koji se odnosio na događaj na kopnenoj granici, u specifičnim okolnostima gdje su migranti koristili masovno kretanje migranata i uporabu sile kako bi ušli na područje EU-a. Sud je u točki 78. presude ustvrdio da je ova činjenica „osobito važna u kontekstu ‘novih izazova’ koji se stavljaju pred europske države u smislu kontrole migracija uzrokovanih ekonomskom krizom i recentnim društvenim i političkim promjenama koje imaju osobit utjecaj na neke dijelove Afrike i Srednjeg istoka“. Sve ovo bilo je povezano pitanjem jurisdikcije Kraljevine Španjolske sukladno članku 1. Konvencije jer, prema tvrdnjama Vlade Kraljevine Španjolske, migranti nikad nisu prešli tehničke prepreke postavljene u svrhu sprečavanja nezakonitog ulaska na državno područje sukladno svojim obvezama i mogućnostima navedenima u članku 13. Zakonika o schengenskim granicama. Oduzimanje prava državi članici da na ovakav način spriječi nezakoniti ulazak na svoje područje, u situaciji kada ne postoji direktna veza s principom *non-refoulement* niti opasnost

⁵¹ Članak 13. stavak 4. Zakonika o schengenskim granicama navodi kako se „zaštita (se) može provoditi i tehničkim sredstvima, uključujući i elektronička sredstva“.

⁵² Više na ovu temu vidi na web-stranicama Agencije za temeljna prava Europske unije (Fundamental Rights Agency) gdje su dostupna izvješća o monitorinzima provedenima na više polja rada graničnih policija država članica EU-a. (https://fra.europa.eu/en/products/search?pub_type%5B%5D=1282&pri_the%5B%5D=963&pri_the%5B%5D=1291&pri_the%5B%5D=965&pri_the%5B%5D=966&pri_the%5B%5D=967&pri_the%5B%5D=968&pub_by%5B%5D=81&lang%5B%5D=en&pub_year%5Bvalue%5D%5Byear%5D=&combine=&sec_the%5B%5D=963&sec_the%5B%5D=1291&sec_the%5B%5D=965&sec_the%5B%5D=966&sec_the%5B%5D=967&sec_the%5B%5D=968&sec_the%5B%5D=962&hide_pri%5B%5D=962&sort_by=field_fra_published_at_value&sort_order=DESC)

⁵³ Više o statistici i kretanju nezakonitih migracija preko vanjskih granica EU-a vidi na <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>

od ugroze migranata temeljem članka 3. Konvencije, po mišljenju Vlade Kraljevine Španjolske, ali i jednog člana Velikog vijeća,⁵⁴ praktički bi onemogućilo svaku državu u kontroli ulazaka osoba na svoje područje i na kopnenoj granici.

Unatoč tome, sud je odlučio kako se i ovakav pokušaj nezakonitog ulaska na područje države mora smatrati događajem pod jurisdikcijom te države u smislu članka 1. Konvencije, ako su tehničke prepreke postavljene na državnom teritoriju same države. Ako znamo da države tehničke zapreke za sprečavanje nezakonitog ulaska na svoje područje mogu postaviti isključivo na svom teritoriju, slijedom presude u ovom slučaju, dolazimo do zaključka kako i neuspješni pokušaji prelaska tehničkih prepreka predstavljaju ulazak pod punu jurisdikciju predmetne države. Po mišljenju autora, nakon presude u ovom slučaju i u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi*, primjenom sudske prakse, opasno se približavamo uspostavljanju „prava na ulazak u državu“ koje nije predviđeno nijednim međunarodno pravnim dokumentom. Ovo pravo sada se sudskom praksom pruža i onima za koje ne postoje nikakve naznake da bi se mogli nalaziti u položaju koji zahtijeva međunarodnu zaštitu niti postoji opasnost od kršenja principa *non-refoulement* u slučaju povratka.

Ono što preostaje u ovakvim slučajevima državama potpisnicama ako žele zaštititi svoje kopnene granice od nezakonitih ulazaka jest sljedeće:

1. Uspostaviti sustav zakonskih puteva kojim će strani državljani u diplomatsko-konzularnim predstavništvima i na samim graničnim prijelazima moći zatražiti odobrenje za ulazak u državu ili pružanje međunarodne pomoći. Nažalost, Sud nije objasnio na koji će se način ocjenjivati razina dostupnosti ovih zakonskih puteva kako bi se moglo ocijeniti jesu li stranci na raspolaganju imali učinkovite zakonske puteve za ostvarivanje svoje namjere za ulazak u državu, a koje su odlučili koristiti ili ne. Po mišljenju suca Koskela,⁵⁵ s kojim se autor slaže, Sud se bez utemeljenja stavio u položaj da svojom sudskom praksom ocjenjuje učinkovitost ovih zakonskih puteva, što nikako nije u nadležnosti Suda;
2. Dokazati da je nedostatak individualiziranog postupka u ispitivanju osobnih okolnosti stranca kojeg se protjeruje posljedica postupanja samog stranca koji svjesno odabire ne koristiti omogućene zakonske puteve za ulazak u zemlju ili pristup sustavu međunarodne zaštite, čime „gubi pravo“ i na podnošenje pravnih lijekova. Naravno, krajnju ocjenu o svjesnom nezakonitom postupku koji uzrokuje nedostatak individualiziranog postupanja leži na samom Sudu.

Iskorištavanjem ovih dviju mogućnosti države bi se uspjele izvući iz „bizarne situacije“, gdje bi ipak na neki način mogle kontrolirati ulazak stranaca na svoje područje. Tim više što je Sud ipak u svojoj presudi odlučio da država koja je uspostavila učinkovite zakonske puteve za ulazak na svoje područje, odnosno pristup sustavu međunarodne zaštite, ne može snositi odgovornost u slučaju da druga država sprečava strance u korištenju tih puteva.

⁵⁴ Vidi fusnotu 41.

⁵⁵ *Ibid.*

Iskorištavanjem ovih pravnih mogućnosti dalo bi se kakvu-takvu šansu državama potpisnicama, pa tako i Republici Hrvatskoj, u zaštiti kopnenih granica. Naravno, to podrazumijeva provedbu gore navedenih koraka, uspostavu lako dostupnih zakonskih putova za pristup sustavu međunarodne zaštite (kako na samim graničnim prijelazima, tako i u diplomatsko-konzularnim predstavništvima u trećim zemljama), čime bi se omogućilo lakše dokazivanje krivnje nezakonitog migranta u slučaju nekorištenja zakonitih puteva ulaska u državu. Kao što smo vidjeli, uspostava sustava zaštite kopnene granice na samoj graničnoj liniji, pa makar se radilo o najsofisticiranijim graničnim preprekama, ne ekskulpira državu potpisnicu niti u pogledu jurisdikcije niti u pogledu zabrane kolektivnog protjerivanja ako se prema osobi ne provede individualizirani postupak. Kako bi se državljanima trećih zemalja spriječili u nezakonitom ulasku na teritorij države potpisnice, i u ostvarivanje nepostojećeg „prava na ulazak u državu“, uspostavljenog ovakvom sudskom praksom, države potpisnice mogu jedino računati na to da će Sud njihove sustave zakonitog načina ulaska ocijeniti dostatnim i da će nezakonito postupanje stranca ocijeniti razlogom nepostojanja individualiziranog postupka.

Nekoliko puta je u tekstu spomenuto nepostojeće „pravo na ulazak u državu“. Još jednom je potrebno naglasiti da takvo pravo ne postoji u međunarodnom sustavu zaštite ljudskih (temeljnih) prava niti se ono spominje u ijednom međunarodno-pravnom dokumentu. Svi međunarodno-pravni dokumenti koji se odnose na zaštitu ljudskih prava naglašavaju diskrecijsko pravo država reguliranja pravila za ulazak na njihovo područje. Ovakvo stanovište izrazio je i Sud u točki 167 predmetne presude, naglašavajući kako unutar svoje jurisdikcije „države potpisnice imaju pravo kontrole ulaska, boravka i protjerivanja stranaca“.

No je li to tako stvarno u praksi? Na morskim granicama država članica nakon presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi* praktički nije u mogućnosti spriječiti ulazak na svoje područje. Plovila *Push-back* na kojima se nalaze osobe koje namjeravaju nezakonito ući na njezino područje protive se odredbama međunarodnog prava mora jer bi taj postupak realno mogao dovesti živote odgurnutih osoba u opasnost. Sigurna predaja tijelima vlasti druge države bez individualnog ispitivanja okolnosti za svakog pojedinog migranta presudom je zabranjena. U praksi to znači da će svaki migrant koji oplovi do morskih granica neke države ostvariti svoje „pravo na ulazak u državu“ jer mu je zajamčen individualizirani postupak. Činjenica da osoba u kasnijem zakonskom postupku može biti i protjerana ne mijenja činjenicu da je ta osoba ostvarila „pravo na ulazak u državu“ bez obzira na to što je do morske granice doplovila s malicioznom namjerom nezakonitog ulaska na područje te države.

Nakon presude u predmetu *Hirsi Jamaa i drugi* države su se nadale da će svoju granicu moći zaštititi od nezakonitih ulazaka barem na kopnu, ondje gdje kod odbijanja ulaska ne postoji opasnost odvrćenih osoba niti postoji opasnost

od kršenja principa *non-refoulement* kada se osoba odvraća u „sigurnu zemlju“.⁵⁶ Temeljem članka 13. Zakonika o schengenskim granicama, mnoge države članice uložile su velika financijska sredstva i organizacijske napore u izgradnji graničnih sustava na samim graničnim linijama u cilju zaprečivanja nezakonitih ulazaka stranaca. Međutim, zakonska mogućnost da se sprečavanje nezakonitog prelaska graničnih crta/prepreka tretira kao „odbijanje ulaska“, a ne „protjerivanje“ prestala je postojati nakon presude u predmetu *N. D. i N. T. protiv Španjolske*. Dakle, svakoj osobi koja dođe do granične linije ili graničnih prepreka i bude spriječena u nezakonitom prelasku, što je jedna od glavnih zadaća granične policije, mora se osigurati individualizirani postupak prije njegova/njezina eventualnog protjerivanja. Provođenje individualiziranog postupka u svrhu povratka znači uvođenje osobe u državu. Osobi je time osigurano „pravo ulaska u državu“ bez obzira na to što naknadno može biti protjerana.

Što to u praksi znači? U praksi je zaživjelo „pravo na ulazak u državu“ zahvaljujući sudskoj praksi unatoč tome što isto nije propisano nijednim pravnim aktom.

Kako je gore naglašeno, slijedom presude u predmetu *N. D. i N. T. protiv Španjolske*, države se mogu oduprijeti ovakvom ishodu stvari jedino ako uspostave učinkovite zakonske putove kojima stranac može ostvariti ulazak u državu ili pristup sustavu međunarodne zaštite. To opet u praksi znači da su države sudskom praksom ‘prisiljene’ uspostaviti dostupne načine pomoću kojih bi stranci mogli ući na njihovo područje. Postavlja se pitanje, nije li obveza uspostavljanja zakonitih putova za ulazak u državu kako bi države na kopnenoj granici mogle odvratiti strance u nezakonitom ulasku bez individualiziranog postupka, također uspostavljanje obveze u cilju ostvarivanja „prava na ulazak u državu“?

Za zaključiti je kako će zakonito sprečavanje nezakonitog ulaska na područje neke države više ovisiti o sposobnim pravnicima nego o modernim sustavima zaštite granice. Trenutno stanje na vanjskim granicama Europske unije jasno pokazuje da ovakva praksa ne doprinosi niti stabilnosti država članica, odnosno Unije, a niti sigurnosti samih migranata.

⁵⁶ Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite u članku 38. određuje kao sigurnu treću zemlju državu koja „poštuje sljedeća načela: (a) život i sloboda nisu ugroženi zbog rasne, vjerske ili nacionalne pripadnosti, članstva u nekoj posebnoj društvenoj skupini ili političkog mišljenja; (b) ne postoji opasnost od teške štete ako je definirana u Direktivi 2011/95/EU; (c) poštivanje načela nevraćanja u skladu s Ženevskom konvencijom; (d) poštivanje zabrane izгона, u kršenju prava na slobodu od mučenja i okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja, kako je utvrđeno međunarodnim pravom; (e) moguće je zatražiti status izbjeglice te, ako se utvrdi da je osoba izbjeglica, ostvariti zaštitu u skladu s Ženevskom konvencijom.“

LITERATURA

Knjige:

1. Nikolai Tolstoya, *Ministar i masakri*, Century Hutchinson, 1986.
2. Jessica Reinisch i Elizabeth White, *The Disentanglement of Populations: Migration, Expulsion and Displacement in Postwar Europe, 1944-49*, Palgrave Macmillan, 2011.

Časopisi:

1. *Guide on Article 4 of Protocol No. 4 to the European Convention on Human Rights, Prohibition of collective expulsions of aliens*; European Court of Human Rights 2020
2. *Godišnjak Povjerenstava za međunarodno pravo*, 2014., sv. II, Dio drugi
3. *Human Rights Law Review*, Oxford University Press. 2012., „Hirsi Jamaa and Others v Italy or the Strasbourg Court versus Extraterritorial Migration Control“, Violeta Moreno-Lax
4. *Migracijske i etničke teme*, Vol. 31, No. 3, 2015., „Načelo zabrane vraćanja i pristup sustavu azila: dva lica iste kovanice“, Lalić Novak, Goranka

Pravni akti:

1. Ugovor o funkcioniranju Europske unije
2. Povelja Ujedinjenih naroda
3. (Europska) Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda
4. Povelja Europske unije o temeljnim pravima
5. International Law Commission's Draft Articles on the Expulsion of Aliens
6. Uredba (EU) 2016/399 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016. o Zakoniku Unije o pravilima kojima se uređuje kretanje osoba preko granica (Zakonik o schengenskim granicama)
7. Direktiva 2011/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 13. prosinca 2011. o standardima za kvalifikaciju državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva za ostvarivanje međunarodne zaštite, za jedinstveni statusa izbjeglica ili osoba koje ispunjavaju uvjete za supsidijarnu zaštitu te sadržaj odobrene zaštite
8. Direktiva 2013/32/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o zajedničkim postupcima za priznavanje i oduzimanje međunarodne zaštite
9. Uredba (EU) br. 604/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o utvrđivanju kriterija i mehanizama za određivanje države članice odgovorne za razmatranje zahtjeva za međunarodnu zaštitu koji je u jednoj od država članica podnio državljanin treće zemlje ili osoba bez državljanstva
10. Međunarodna konvencija o traganju i spašavanju na moru, 1979

Mrežni izvori:

1. https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/046/signatures?p_auth=ovRfeQmV
2. <https://www.refworld.org/publisher/COECOMMHR.html>

3. Pregled prakse Europskog suda za ljudska prava, listopad-prosinac 2016., https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PREGLED%20PRAKSE/PREGLED%204_16.pdf
4. Access to justice for irregular migrants: Italy and Spain in comparative perspective within the European legal framework, Ghassem, Monir, <http://tesi.luiss.it/24510/>
5. Preglednik izvješća Europske agencije za ljudska prava (Fundamental Rights Agency - FRA) <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-refugees-asylum-applicants-and-migrants-european-borders>
6. <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map/>

JUDGMENT OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN THE CASE OF N.D. AND N.T. AGAINST SPAIN

The article discusses the possible influence of the rulings of the European Court of Human Rights in the case of a citizen of Mali N.D. and a citizen of Ivory Coast N.T. initiated before that court against the Kingdom of Spain in relation with the system of protection of the EU's external borders. In their action, the applicants alleged that the authorities of the Kingdom of Spain had violated the principle of non-collective expulsion set out in Article 4 of Protocol No. 1. 4 of the (European) Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the rights listed in Article 13 of the same Convention (right to an effective remedy). The text focuses on the ruling of the Grand Chamber of the Court in the second instance proceedings, passed after a public hearing of the parties and other interested participants, which took place on 26 September 2018 in the court building in Strasbourg, France. Although the verdict is limited by the specific circumstances of the event itself, ie the fact that the judgment refers to a specific case of EU external border control, the paper seeks to clarify the impact that this judgment could have on the overall European external border control system.

Key words: *collective expulsion, border protection, refusal of entry*